

LA SESSIÓ INAUGURAL DE LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS LITÚRGICS EN ELS PAPERS DE JORDI RUBIÓ

per ANNA GUDAYOL

RESUM

Amb motiu del cinquantenari de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, es presenta l'edició i un breu comentari de documents conservats a l'arxiu de Jordi Rubió i Balaguer relatius a la seva fundació i a la seva admissió a l'Institut d'Estudis Catalans el 1970, amb el detall dels membres fundadors.

Paraules clau: Societat Catalana d'Estudis Litúrgics (SCEL), Institut d'Estudis Catalans, Jordi Rubió, Butlletí de la SCEL.

THE INAUGURAL SESSION OF THE CATALAN SOCIETY FOR LITURGICAL STUDIES
IN THE JORDI RUBIÓ ARCHIVE

ABSTRACT

On the occasion of the 50th anniversary of the Catalan Society for Liturgical Studies (Societat Catalana d'Estudis Litúrgics), we have published and briefly commented on the documents in the Jordi Rubió i Balaguer archive on the Society's founding and its admission into the Institute of Catalan Studies in 1970, including a list of the Society's founding members.

Keywords: Societat Catalana d'Estudis Litúrgics (SCEL), Catalan Society for Liturgical Studies, Institut d'Estudis Catalans, Institute of Catalan Studies, Jordi Rubió, SCEL newsletter.

Ara fa cinquanta anys, el 2 de novembre de 1970, se celebrava al Palau Dalmasas de Barcelona, aleshores seu de l'Institut d'Estudis Catalans, la sessió inaugural de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics com a filial de l'IEC. L'efemèride mereixeria una aproximació a la seva història, aproximació que els papers oficials de la Societat permetran, sens dubte, resseguir.¹ Mentrestant, una breu camisa present entre els papers de Jordi Rubió i Balaguer (Barcelona, 1887-1982) pot donar alguna notícia sobre els inicis de la Societat i la seva inauguració oficial.

L'arxiu personal de Jordi Rubió, conservat actualment per la família² i en curs d'ordenació i descripció, presenta un interès extraordinari per a l'estudi de la història de la cultura a Catalunya durant el segle xx. Entre els múltiples materials que s'hi apleguen, destacarem un lligall que conté documentació sobre l'Institut d'Estudis Catalans en el període de la clandestinitat, durant la postguerra, i fins a finals dels anys setanta. Rubió, membre fonamental de la Secció Històrico-Arqueològica i persona íntimament lligada a la institució des dels seus inicis, rebia — i guardava — materials relatius no només a la Secció, sinó també a les diverses filials que anaren incorporant-se a l'Institut: els Amics de l'Art Romànic, la Institució Catalana d'Història Natural, la Societat Catalana de Ciències, la de Geografia, la d'Estudis Clàssics o Històrics... Entre els papers de les filials, ordenats alfabèticament, hi ha una camisa dedicada a la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics amb una nota de Rubió: «inaugurada el 2-XI-70, amb gran concurrència de membres».

La camisa, breu, inclou uns pocs documents de la Societat: dos en ciclostil —els estatuts i un exemplar del primer butlletí—, les targetes d'invitació a alguns dels actes que va organitzar durant la dècada dels setanta i un breu text escrit per Rubió amb motiu de la seva inauguració. El primer butlletí recull breument els motius que mogueren els membres a constituir-la i a demanar-ne l'adhesió a l'Institut. Es tracta d'un document que tingué una circulació confidencial i que actualment no és accessible a través dels catàlegs d'institucions de recerca. En homenatge a aquells qui

1. Malauradament, la crisi sanitària actual (març-maig 2020) ha tancat els nostres arxius i biblioteques i ha forçat l'aturada de les recerques en curs. Esperem que temps més benignes permetin ben aviat que puguin ser dutes a terme.
2. Agraïxo encaridament a Antoni i a Helena Rubió totes les facilitats que m'han ofert per a la consulta i la publicació dels textos aquí presents, i a Helena, molt especialment, la confrontació d'alguns dels dubtes de transcripció.

ens varen precedir, n'oferim a continuació l'edició dels fragments més significatius, ja que les dades que dona sobre la formació i l'organització primerenques de la Societat semblen prou interessants per a fer-ne una difusió més ampla. També hi afegim la transcripció de les breus notes preparades per Jordi Rubió per a cloure aquell primer acte, dins de l'Institut, de la nostra Societat.

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS LITÚRGICS. BUTLLETÍ 1

El butlletí és un document de mida foli, de quatre fulls grapats al marge dret, escrit a màquina i reproduït en ciclostil. Rubió, en llegir-lo, subratllà els noms dels membres de la Societat i feu alguna nota marginal en els paràgrafs que li semblaren essencials. El text anava signat per Alexandre Olivar (A. O.), secretari electe de la Societat,³ i detalla els motius que n'impulsaren la fundació, els noms dels membres fundadors i algunes de les circumstàncies que envoltaren la seva adhesió a l'Institut d'Estudis Catalans. El text també detalla les intervencions científiques d'alguns dels membres de la Societat sobre les investigacions en curs i sobre possibles publicacions a venir.

Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, Butlletí 1

Diverses publicacions aparegudes aquests últims anys i altres esdeveniments en el camp de la investigació, com, per exemple, el II Congrés Litúrgic de Montserrat (juliol del 1965) en la seva secció d'història, han demostrat que Catalunya i els països limítrofs disposen de fonts abundants i importants per a l'estudi de la història del culte; que la litúrgia, en el curs dels segles, ha pres a Catalunya unes formes molt particulars, autòctones i reveladores de les peculiaritats de la nostra cultura i de la nostra civilització, i que existeix actualment a Catalunya, i fins fora d'ella, un nombre d'estudiosos interessats per aquest aspecte de la història i que investiguen i publiquen treballs relatius a aquest tema.

3. Serveixi també aquest text com a brevíssim homenatge a dom Alexandre Olivar, recentment traspasat, i al nostre president i degà, Mn. Miquel dels Sants Gros, que pronuncià l'oració inaugural.

Aquestes constatacions portaren a creure a alguns dels esmentats estudiosos que fora interessant que els investigadors en qüestió s'apleguessin d'una manera organitzada, formant una societat, per tal de fer més fàcil i ordinària una comunicació mútua i per donar existència a un intercanvi que estimulés i, en tot cas, trenqués l'isolament.

Fundació de la Societat

Així és que, per tractar d'aquest afer, es reuniren a Barcelona, el 30 de juny de 1969, Àngel Fàbrega,⁴ Adalbert Franquesa,⁵ Miquel dels Sants Gros,⁶ Josep Janini,⁷ Josep M. Marquès,⁸ Anscari M. Mundó,⁹ Gabriel Llopart,¹⁰ Alexandre Olivar,¹¹ Andreu Tomàs i Àvila¹² i

4. Àngel Fàbrega i Grau (Vilassar de Mar, 1921-2017), canonge de la catedral de Barcelona i director de l'arxiu i la biblioteca capitulars.
5. Adalbert Franquesa i Garrós, OSB (Moià, 1908 - Montserrat, 2005). El 1971 fou nomenat superior de la casa de l'Abadia de Montserrat a Jerusalem i, per tant, la seva assistència a les reunions es veié naturalment reduïda. Vegeu Alexandre OLIVAR, «Dom Adalbert Franquesa: breu ensayo bio-bibliográfico», *Phase*, vol. XI, núm. 62 (1971), p. 119-125, i «Dom Adalbert Maria Franquesa i Garrós», *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, vol. 15 (2007), p. 21-33.
6. Miquel dels Sants Gros i Pujol (Vic, 1933), director de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic i conservador del Museu Episcopal. Vegeu Miquel dels Sants GROS, «Cinquanta anys d'investigació històrico-litúrgica», *Ausa*, vol. 20, núm. 148-149 (2002), p. 369-384.
7. José Janini Cuesta (València, 1915-1987), prevere de l'arxidiòcesi de València, doctor en teologia. Vegeu Alexandre OLIVAR, «L'obra científica de José Janini», *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, vol. 6 (1995), p. 13-46.
8. Josep Maria Marquès i Planagumà (Cruïlles, 1939 - Girona, 2007), director de l'Arxiu Diocesà de Girona. Vegeu *Miscel·lània d'Estudis en honor de Josep Maria Marquès*, Girona, Diputació de Girona, i Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.
9. Manuel Mundó i Marcet (Barcelona, 1923-2012), nom de religió a l'orde benedictí Anscari M. Mundó, fins al 1967, en què sollicità passar a l'estat secular; doctor en història de l'Església i catedràtic de paleografia, diplomàtica i codicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans des de 1971, en fou el representant a la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics.
10. Gabriel Llopart i Moragues, teatí (Palma, 1927-2017), arqueòleg, historiador i folklorista. Vegeu Josep M. PALOU I SAMPOL, «El pare Gabriel Llopart Moragues (1927-2017)», *Estudis Romànics*, vol. 41 (2019), p. 699-702.
11. Alexandre Olivar i Daydí, OSB (Barcelona, 1919 - Montserrat, 2018), director de la Biblioteca de Montserrat, membre de la Comissió de Litúrgia del Concili II del Vaticà i organitzador del II Congrés Litúrgic de Montserrat, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans, primer secretari de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, en fou president fins al seu traspàs.
12. Andreu Tomàs i Àvila (Masllorç, Tarragona), prevere de l'arxidiòcesi de Tarragona, membre de la Societat Arqueològica Tarraconense.

Josep Vives Gatell.¹³ S'havien adherit per escrit o es feren representar en aquesta reunió els absents Romà Barriga,¹⁴ Eduard Junyent,¹⁵ Joseph Lemarié,¹⁶ Pere Llabrés,¹⁷ Aimé-Georges Marimort,¹⁸ Jordi Pinell,¹⁹ Xavier Ricomà²⁰ i Lluís Serdà.²¹

La tasca principal dels reunits fou l'elaboració d'uns estatuts per a la nova entitat, la qual prengué el nom de Societat Catalana d'Estudis Litúrgics (SCEL). En aquesta mateixa reunió del juny hom procedí ja a l'elecció, per sufragis secrets, dels membres del comitè responsable de la Societat. Sortiren elegits Josep Vives com a president, Àngel Fàbrega i Miquel dels Sants Gros com a vocals, i Alexandre Olivari com a secretari.

[Sessió segona, 15 de setembre de 1969. Resum de les intervencions dels assistents]²²

13. Josep Vives i Gatell (Vilabella, Alt Camp, 1988 - Barcelona, 1978), director de la Biblioteca Balmes, president de la delegació de Barcelona del CSIC i primer president de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics.
14. Josep Romà Barriga i Planas (Lleida), doctor en teologia; al servei de la Institució Cultural del CIC (Cultura, Informació i Cristianisme).
15. Eduard Junyent i Subirà (Vic, 1901-1978), canonge arxiver de l'Arxiu Capitular de Vic i director del Museu Diocesà.
16. Joseph Lemarié, OSB (Cherrueix, 1917 - Chartres, 2008), investigador al CNRS; el 1970 demanà l'ingrés en el clergat secular i s'incorporà com a canonge al capítol de la catedral de Chartres. Vegeu Françoise THELAMON, «Joseph Marié: *in memoriam*», *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, vol. 18 (2010), p. 15-22.
17. Pere Llabrés i Martorell (Inca, 1938 - Santa Ponça, Calvià, 2006), canonge de la catedral de Mallorca i professor del Centre d'Estudis Teològics de Palma.
18. Aimé-Georges Martimort (Tolosa, 1911-2000), professor de l'Institut Catholique de Toulouse i de l'Institut Supérieur de Liturgie de París. Vegeu Alexandre OLIVAR, «Per què el vuitè volum de *Miscel·lània Litúrgica Catalana* està dedicat a Aimé-Georges Martimort?», *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, vol. 8 (1997), p. 15-21.
19. Jordi M. Pinell i Pons, OSB (Barcelona, 1921 - Montserrat, 1997), professor de litúrgia a l'Institut Pontifici de Sant Anselm. Vegeu Alexandre OLIVAR, «Dom Jordi Pinell, un investigador en el camp històric de la litúrgia», *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, vol. 9 (1999), p. 13-25.
20. Francesc Xavier Ricomà i Vendrell (Tarragona, 1944-1996), director de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona fins al 1977, en què sol·licità l'estat secular, i passà a dirigir el Museu d'Art Modern de la Diputació de Tarragona. Vegeu *El temps sota control: Homenatge a F. Xavier Ricomà Vendrell*, Tarragona, Diputació Provincial, 1997.
21. Lluís Serdà i Prat (Vic, 1915 - Barcelona, 1994), canonge de la Seu d'Urgell i arxiver de l'Arxiu Capitular.
22. Tenint en compte que moltes donaren lloc a articles, no s'ha cregut necessari fer l'edició exhaustiva d'aquest apartat.

Al final d'aquestes informacions donades pels membres de la Societat, el Sr. Aramon i Serra, en qualitat de secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, suggerí la idea d'un contacte eventual amb la Societat Catalana d'Història, de la qual ell és president, i d'organitzar conjuntament alguna conferència o la celebració d'actes acadèmics, als quals sigui admès un públic més gran, és a dir, no pertanyent a dites entitats.

Al final de la sessió foren encara enllestits diversos afers relatius a l'organització i a l'administració de la SCEL i, en conformitat també amb el que diuen els estatuts, hom escollí un dels membres de la Societat perquè sigui ell qui prengui sobre seu la ponència que ha de tenir lloc a la pròxima reunió general. Aquesta elecció recaigué en la persona de Mn. M. S. Gros.

Tramitacions relatives a l'organització de la Societat

Allò que ha ocupat més la direcció de la SCEL durant els darrers mesos (gener-maig 1970) han estat els tràmits relatius a l'estructuració definitiva de l'entitat com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Les entrevistes que a aquest efecte tingueren el secretari de l'Institut (Aramon)²³ i el de la Societat (Olivar) els dies 8 i 16 de gener, 9 de març, 4 6 i 11 de maig, i el que hi va ser tractat consta a la crònica de la Societat.

El 15 de febrer del 1970, Mn. Josep Perarnau,²⁴ representant de les Jornades Catalanes de Teologia, s'entrevistà amb el secretari de la SCEL i el va informar sobre la idea, llençada per algú de l'Institut, d'agrupar en una mena d'organisme triforme la SCEL amb una projectada societat catalana de teologia i una tercera possible societat catalana d'estudis bíblics. Si esmentem això en el present butlletí és perquè una circular del 29 d'abril del 1970 de les Jornades ho havia divulgat. De moment, la societat de teòlegs i, més encara, la dels biblistes, resten mers projectes i no donen lloc a una discussió sobre el particular.

Definitiu ha estat, en canvi, el fet que la SCEL, dintre de l'Institut, passés a ser dependent, no de la Secció de Filosofia i Ciències

23. Ramon Aramon i Serra (Barcelona, 1907-2000), filòleg, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans entre 1942 i 1989.

24. Josep Perarnau i Espelt (Avinyó, Bages, 1928), prevere i historiador eclesiàstic, professor de la Facultat Catalana de Teologia.

Socials, com fou la primera proposta, sinó de la Secció Històrico-Arqueològica, com sembla que li correspon amb major propietat. Ho aprovà l'Institut a la sessió del 15 de maig i designà el Sr. Miquel Coll i Alentorn²⁵ com a delegat permanent prop de la Societat, segons les normes de l'Institut respecte a les entitats filials.

Pel fet de ser filial de l'Institut, la SCEL ha hagut de reajustar els seus primers estatuts, acomodant-los a la reglamentació general de l'Institut. Així han emanat uns nous estatuts que modifiquen i complementen algunes de les clàusules dels aprovats per la Societat el dia 11 d'octubre de 1969. Els nous estatuts, tramesos als membres de la Societat juntament amb aquest butlletí, seran sotmesos a la revisió i ratificació dels socis a la sessió plenària de la SCEL que ha de tenir lloc el pròxim dia 26 d'octubre, dilluns, a les 5 de la tarda, a la seu de l'Institut. Oportunament els membres rebran l'ordre del dia d'aquesta futura sessió; avancem només que la ponència que ha d'exposar Mn. M. S. Gros té per títol: «Els *ordines* catalano-narbonesos. Documents, estudis realitzats i noves perspectives».

A continuació del text dels Estatuts reproduïm aquelles clàusules dels estatuts primers que provisionalment queden vigents fins que l'Institut proposi una nova reglamentació pel règim interior de la Societat.

Juny del 1970

P.S.: En ésser aprovats els estatuts adjunts en sessió plenària de l'IEC el 15 de maig del 1970 foren introduïdes unes lleugeres esmenes al text, esmenes que, en bé de l'exactitud, reproduïm perquè pugueu corregir el text. A l'art. primer, en lloc de «Corona de Catalunya-Aragó», llegiu «Confederació catalano-aragonesa». A l'art. quart, on diu «han estat admesos» cal llegir «han estat o seran admesos». A l'article setè, en comptes de: «escolleix el punt» ha de dir: «escolleix l'indret». A l'art. onzè, llegiu «membres» en lloc de «socis» (i cal fixar-ne el nombre).

A. O.

25. Miquel Coll i Alentorn (Barcelona, 1904-1990), historiador i polític català, president de la Secció Històrico-Arqueològica i delegat de l'Institut d'Estudis Catalans a la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics.

JORDI RUBIÓ. NOTA A LA SESSIÓ INAUGURAL

El biòleg Pere Domingo i Sanjuan (Tarragona, 1896 - Barcelona, 1979), deixeble i col·laborador de Ramon Turró, acabava de ser escollit president de l'Institut d'Estudis Catalans a mitjan 1970, i com a tal li hauria pertocat presidir l'acte inaugural de la incorporació de la Societat a l'Institut. Ara bé, sembla que la seva assistència a la sessió no era segura, i per això Rubió, que com a representant de la Secció Històrico-Arqueològica havia estat rotativament president de l'entitat des del 1958 fins al 1970, va preparar unes breus paraules. Val a dir que havia estat ell qui havia rebut la petició feta per la naixent societat de ser admesa com a filial — en conservava, com hem vist, els estatuts i el butlletí —, i que *a priori* havia de dependre de la Secció Històrico-Arqueològica. Rubió va preparar, en un bocí de paper de vores irregulars, un text curt, fet com acostumava per a servir de guió, que normalment després no llegia. El text està escrit en tinta blava de bolígraf amb una lletra menuda de miop, amb les lletres lleugerament tremoloses, però en rengles ben drets. Com ell reconeix, sense falsa modèstia, Rubió era un profà en la matèria, però, tant per raons familiars²⁶ com professionals,²⁷ els contactes amb el món eclesiàstic havien estat freqüents i amicals, i el seu respecte per la litúrgia era sincer, com bé deixa veure en els breus mots que preparà per acollir la sessió inaugural de la Societat. La seva reflexió sobre la importància i el sentit de la litúrgia no han perdut vigència cinquanta anys més tard.

Nota per si no podia venir el Dr. Domingo i havia jo de tancar l'acte. 2-XI-70.

He llegit el resum de la sessió 2a de la proposada Societat i m'he sentit íntimament solidari de l'interès que els seus temes desperten.

El seu gran interès històric no fa posar en 2n rengle l'espiritual i actual. Tots servim en cert aspecte a això que en podríem dir litúrgia,

26. Com en moltes famílies tradicionals, diversos membres havien ingressat en l'estament eclesiàstic. Un dels seus besoncles era el cardenal Lluch i Garriga; una tia paterna, Elisea Rubió i Lluch, havia entrat al convent del Bon Pastor d'Angers, i la seva germana Pilar professà al convent de Maria Reparadora de Palma.

27. Cal tenir en compte que un nombre significatiu dels membres o col·laboradors de l'Institut en els primers temps, sobretot en el camp dels arxius — Frederic Clascar, Salvador Bové, Josep Gudiol, Pere Pujol i Tubau... —, eren eclesiàstics.

perquè etimològicament litúrgia és un servei públic, i això comporta les seves fórmules.

Però cal penetrar-ne el sentit perquè d'altra manera les fórmules esdevenen buides i les podríem classificar amb el que anomenem compliments.

Jo soc un profà, i no puc ni dec acostar-me als sagrats misteris. Però sé que la litúrgia no té una finalitat estètica ni una de restauració de pràctiques arqueològiques, ni de mera edició o restauració de textos, sinó que vol obrir-nos la porta a un món on cada gest i cada paraula eren impregnats de fe.

Per això he sentit sempre que la Secció Històrica se sent honorada i fins exalçada perquè la Societat d'Estudis Litúrgics vol aparèixer com una filial seva.

Els pares aprenen sempre dels fills, i encara que no puguem dir-nos pares d'aquesta societat, crec que del fet de tenir-la al nostre clos aprendrem també a posar sempre sentit i intenció plena en allò que fem.